

Vivències i presències

Maria del Carme Bosch Juan - UIB

La frase bíblica *ex abundantia cordis os loquitur* m'ajuda a vèncer l'habitual recel a parlar de mi mateixa, si bé en aquest cas justificadament, ja que el temps inexorable va consumint les generacions que conegueren Eduard Valentí i Fiol. Per això celebrar la iniciativa dels companys de la Universitat Autònoma de Barcelona que, als quaranta-quatre anys de la mort del doctor Valentí, li han volgut retre un homenatge que rescabala greuges i silencis, tot mostrant una gratitud i bon record que el pas dels anys, per sort, no han aconseguit esborrar.

M'he referit al doctor Valentí, deixant de banda precisions acadèmiques. Per a nosaltres, els alumnes, desconexors de la burocràcia oficial, ho era i -m'atreviria a dir- el més mereixedor del títol. Les seves classes de Lucreci, al llarg del curs 1963-1964, a la darrera hora del matí, a la Universitat de Barcelona, captivaven un alumnat poc nombros. El cansament produït per les lliçons iniciades de jorn era el motiu de la desbandada. Jo que era un atzero de vint-i-dos anys, tímida i poc afeccionada a la filosofia, un bon dia, fascinada per les seves explicacions, me vaig atrevir a comentar-li que si explicava tan bé Lucreci era perquè s'identificava amb ell. Aquesta afirmació el deixà sorprès i provocà aquell somriure irònic que tan sovint mostrava. Degué contribuir al meu atreviment, una parla mallorquina tancada, que sempre li va agradar i que m'incitava a emprar (més tard he pensat si li despertava ecos familiars de l'avi Fiol –nosaltres deim padrí– de Menorca).

El curs següent, la meva promoció inaugurà el Curs d'Aptitud Pedagògica o CAP de l'Escola de Formació del Professorat d'Ensenyament Mitjà, del qual Eduard Valentí n'era tutor a l'Institut Jaume Balmes. Fora de l'imponent amfiteatre de la Facultat, el professor era més proper i la comu-

nicació més relaxada. Ens reuníem un pic a la setmana tot el dematí per a glossar i discutir un text preparat anteriorment, com ara, un cant de l'*Eneida*. Exposàvem les nostres idees i traduccions i en comentàvem d'altres. En Valentí no suportava les de Mn. Llorenç Riber, fetes a escarada. Posava com exemple la traducció del vers 885 de la *Fedra* de Sèneca: *Ipsa iam fabor, mane* («Espera, seré jo qui parli»), convertit en «Hablaré yo misma, però hablaré mañana» per l'antic traductor dels clàssics al català molt abans de la Guerra Civil. En el cas concret del poeta de Màntua, consentia, sense excessiu entusiasme, la traducció de Miquel Dolç que jo duia, però impedia la lectura de la versió riberiana a un condeixeble meu, gran admirador del poeta de Campanet. A la fi, un dia, advertí la pruija del meu company i concedí displicent, després de posar-se les ulleres damunt del cap, un gest sovint emprat: «Digui, Cifre, la traducció de Riber». I aquell recità com un allau el text riberià, que habitualment vulgaritzava l'hexàmetre llatí amb tres o quatre versos catalans. Així mateix, en una altra ocasió, l'esmentat condeixeble li consultà si creia possible el que li ensenyaven al Seminari (la majoria dels estudiants de Filologia Clàssica eren exseminaristes o monges i capellans). Allà deien que Ciceró, a punt de morir, va dir: *Causa causarum miserere mei*, interpretat com una espurna de contrició cristiana per part del pagà. No cal dir que Valentí va somriure una altra volta i va desmentir per manca de fonts, tan pietosa llegenda.

Hom diria que el tutor, conscient de les nostres mancances, intentava pal·liar el que oficialment se'ns negava. En una ocasió, ens regalà un extret seu, titulat «*La constitución romana: lecciones de preuniversitario*» (*Re-vista Enseñanza Media*, 146-147, 1964), on el primer apartat era: ¿Qué es una constitución? Nosaltres, no n'haviem sentit parlar mai. Sense demagògies, contestava les nostres preguntes, de vegades ben allunyades de la llengua llatina. Rere les seves respostes, podíem besllumar l'humanista coneixedor del clàssics anglesos i alemanys, llegits sense intermediaris; el català que re-

butjava Miguel de Unamuno; el mestre que ens aconsellava cercar un «hobby» alternatiu a la nostra professió; l'home madur que davant la meva afirmació de que no creia en l'existència del mal, me replicava: «Que és de jove i ingènua, Carme! Sí que existeix. Basta veure un cec pel carrer, un bal·dat»; l'educador que es replantejava la conveniència d'explicar segons què als alumnes, en vista dels resultats que se'n derivaven. Em referesc a una mena de reflexió en veu alta que se li escapà un dia rere una dura actuació de la policia – els grisos – a cavall contra els estudiants, més reivindicatius que no pas els d'ara. Digué el mestre: «De vegades ensenyem coses als nois i ells s'ho creuen i ho posen en pràctica, però ells reben i nosaltres quedem a la rereguarda...»;

El curs es complementava amb l'assistència a les classes que feia als batxillers de l'Institut. El lèxic ocupava un lloc important. Com si d'una vella fotografia es tractàs, record la relació dels planetes amb la denominació dels dies de la setmana, l'origen del mot «obaga», que no puc deixar d'evocar cada vegada que pas per la possessió mallorquina de s'Ubac. S'arrodonia amb les pràctiques, consistentes en les nostres pròpies classes vigilades per ell, assegut a un racó de la tarima. En una d'elles, rere l'esplai, no vaig entrar puntualment, i l'alumnat –especialment difícil i rebutjat per col·legis bons– aprofità per armar una sonora gresca. Valentí em va reconvenir amb duresa. Després, els meus condeixebles em demanaren què havia passat, tot blasmant l'actuació del mestre. Jo vaig reconèixer que la culpa era meva i que el tutor s'havia enfadat amb raó. És a dir, malgrat la simpatia que em professava, no vaig tenir mai cap tracte especial. Record la seva contestació peculiar a la meva sol·licitud de no assistir a alguna de les classes abans esmentades ja que em coincidien amb assignatures de doctorat –érem uns esperits inquiets i ho volíem tot–. Rere un: «Però vostè no fa el CAP?», s'amagava un «no» finíssim però ferm. Prou ho vaig entendre i no ho vaig tornar a plantejar. A l'últim, un te a ca seva fou la cloenda, inusitada per a tots nosaltres, joves

de postguerra, acostumats a estaments i jerarquies rígids i encarcerats. Un rònc «Apte» fou la nota d'aquell curs inoblidable.

Amb la certificació del CAP podíem anar a oposicions de professors d'institut. No m'hi vaig apuntar. Però, al curs següent, agosarada, li vaig demanar assistir a un segon CAP. Una mica sorprès, em va dir:

—Però, vostè, no havia anat a oposicions?

Davant la meua resposta negativa, em demanà el perquè.

—Perquè mai no m'han suspès i no volia que ho fessin ara.

—A més, orgullosa! comentà. Però tot d'una afegí:

—Això ja no m'ho ha de demanar.

Aleshores vaig compartir el CAP amb uns altres alumnes, de vegades gallets i egocentristes, que volien mostrar la seva vàlua, als quals jo, veterana, aconsellava aportar temes però sobretot callar i deixar parlar al mestre. A la fi, ja resolta a oposar, rebí els darrers consells, entre els quals es trobava la recomanació d'anar a visitar el Museu del Prado en comptes d'escotar les lectures dels altres participants, si això m'inquietava. Valentí argüia que fora de casa tots sabien i presumien molt, però que a l'hora de la veritat hi havia manta fullaraca i els resultats no corresponien a la vanaglòria exhibida.

La meua estada a Madrid l'any 1966, opositant a agregat i a càtedra, durà dos mesos —setembre-octubre— i vaig guanyar la plaça de l'institut Gaudí de Reus i la del Joan d'Àustria de Barcelona, respectivament. Precisament, en la segona de les oposicions, fou suspès un antic condeixeble meu. El catedràtic Sebastià Mariner, un altre català escrupolós i tremendament exigent, que formava part del tribunal, discutí al meu amic una teoria exposada i li demanà d'on l'havia tret. Ell li replicà que de la *Sintaxi Llatina* de Valentí. Poc temps després, rebé una carta d'aquell, demanant-li disculpes sinceres, ja que aquella teoria pertanyia a un ale-

many insigne —no puc recordar el nom— i considerava inadmissible la seva ignorància. Valentí es va alegrar dels meus èxits i em va dir quelcom que aleshores no vaig entendre, però que ara, mare de família, comprenc molt bé: «Feliciti als seus pares». Més tard, vaig saber que coneixia prou bé Reus, on havia professat disset anys de la seva vida en un desterrament que frustrà les intencions dels seus executors ja que ell confessava que havien estat molt profitosos per a la seva formació a causa de les nombroses lectures que podia fer en el trajecte ferroviari Barcelona-Reus-Barcelona.

Mesos després, el mestre em cità al domicili familiar. La serventa que m'obrí la porta degué trobar rar que jo demanàs pel doctor. Sortí la senyora, fent una pregunta més lògica:

—«Vostè ve a veure la Rateta?», tot referint-se a la filla menor, més d'acord amb la meua edat.

—No senyora, jo venc a veure don Eduard.

La senyora, una mica confosa, m'explicà que no sabia com el trobaria perquè era al dentista i això podia ésser un problema...

La vaig tranquil·litzar, dient-li que ell m'havia cridat.

Quan Valentí arribà, em va rebre ben amatent i vaig saber la causa de la seva cita. L'havien nomenat per a formar part d'un tribunal d'oposicions i volia saber fil per randa com anava tot. Vaig comprendre que davant del clans habituals ell no volia fer un mal paper ni demostrar la marginació soferta. Recordava, segons deien, l'impacte que en el I Simposi de la Secció d'Estudis Clàssics de Ripoll havia causat als forasters la seva comunicació titulada «Presència de la tradició clàssica en la Renaixença catalana» i els comentaris que havia provocat: «Qui és aquest professor?, per què no publica més?»

Quan el juny de 1968 el vaig convidar a nocces, s'excusà al·legant que aquell estiu volia fer el «tour» de les filles, residents a França i Anglaterra. En rebre la invitació formal,

el 4 de setembre, m'envià una atenta carta en els termes següents:

Estimada Carme: Moltes gràcies per la seva gentil invitació a la seva boda. M'agradaria molt d'assistir-hi, però per desgràcia un viatge a Mallorca interferiria amb les meves obligacions professionals i també particulars. Acabo de casar una filla que se m'en va a viure a Londres i és justament aquest fi de setmana que em puc despedir d'ella.

La felicito cordialment, i felicito també al que aviat serà el seu marit. La vida és massa complicada i cantelluda perquè un s'hi pugui encarar tot sol. Cal fer-ho amb bona companyia, i crear-se un món apart per a descansar i oblidar-se del que passa "a fora". Per això s'ha inventat el matrimoni que, quan s'encerta (i estic segur, coneixent-la com la conec, que vostè ho haurà encertat) és un estat que va millorant com més anys passen. Li desitjo, doncs, que en tinguin molts per poder fruir dels goigs d'una unió perfecta.

Saludi al seu marit, felicití en nom meu els seus pares, i compti sempre amb el seu amic
Eduard Valentí

L'escriptor menorquí Màrius Verdaguer fa una reflexió encertada a la novel·la titulada *La isla de oro*: «Els homes i les coses són sempre més bells quan els contemplam de lluny, quan ja pertanyen al passat i els hem perdut». Però en aquest cas no es tracta d'això. El doctor Valentí ha estat sempre present en la meua vida docent. Mantes vegades, davant situacions conflictives, m'he demanat: «I ara, què faria en Valentí?» No oblidant que ell sempre deia que en aquests casos la culpa era del docent i no de l'alumne ja que la formació d'aquell havia d'esser la que prevalgués. Als meus companys, als meus deixebles, en públic i en privat,

sempre l'he lloat. He maleït els anys foscos que m'impediren saber coses per a mi tan importants com ara la seva relació amb Bartomeu Rosselló-Pòrcel a la Residència d'Estudiants, el seu paper d'enllaç entre el mallorquí malaguanyat i Salvador Espriu —a qui també vaig freqüentar—, aleshores distanciat, mitjançant el qual la *Imitació del foc* ostenta la dedicatòria al poeta de Sinera; la seva assistència a l'enterrament del poeta en el petit cementiri del Brull, etc.

Voldria acabar manllevant les seves paraules referides a la primera Universitat Autònoma de Barcelona, escrites uns pocs mesos abans de morir: «Havent estat tan efímera, ha quedat, deia al començament, com un far, com un ideal, com un “mite” orientador i inspirador». Així fou per a mi, Eduard Valentí i Fiol, el doctor Valentí.

Maria del Carme Bosch Juan - UIB